

MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA SHAXS DUNYOQARASHINING SHAKLLANISHI

Tursunova Dildoraxon Muzaffarovna

Shayhontohur tumani

“Ziyo-Zukko umumta’lim maktabi”NTM

Boshlang‘ich sinf pedagogi

(Toshkent shahridagi Yeodju texnika instituti)

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti

Boshlang‘ich ta’lim 2 - kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalqimizning milliy qadriyatlar asosida shaxs dunyoqarashining shakllanishi hamda uning yurtimiz ravnaqi uchun ahamiyati haqida soʻz yuritilgan.

Kalit soʻzlar: anʼanaviy oila, qarindoshlik munosabatlari, kelajak avlod, qadriyat, imon, eʼtiqod, vijdon, savob, bilimlar, tajribalar, yutuqlar, gʻoyalar, mafkuralar, konsepsiyalar.

Islom madaniyatini tiklash oʻz taqdirini oʻzi belgilash, tarixiy xotiraga, madaniy-tarixiy birlikka ega boʻlish uchun olib borilayotgan say harakatlar jamiyatimizning, xalqimizning ming yillik maʼnaviy-axloqiy yuksalish tajribasini oʻzida jamlagan yoʻlidagi gʻoyat muhim qadam boʻldi. Maʼnaviy qadriyatlarning yana bir qudratli manbasi anʼanaviy oila va qarindoshlik munosabatlari odobidan iboratdir. Kattalarni hurmat qilish, oʻzaro yordamlashish, kelajak avlod haqida gʻamxoʻrlik qilish hamisha uning asosiy qoidalari boʻlib kelgan.

Maʼlumki, ilmiy isteʼmolga “Qadriyat” tushunchasining olib kirilganiga hali koʻp vaqt boʻlmagan, ammo uning negizi, insonning ijtimoiy faoliyati ekanligi mudom eʼtirof etilgan. “Qadriyat” , “qadr”, “qadrlash” tushunchalari Antik davr

mutaffakkirlarini ijtimoiy borliq, inson faoliyatining baxosi, baxolanishi boshqalar tomonidan ma'lum bir normalar asosida qadrlanishi tarzida tushunganlar. Masalan Aristotelning fikriga ko'ra, qadriyat hodisalarga baxo, munosabat, yaxshilik va yovuzlik tushunchalarida talqin qilinadi. Falsafa qomusiy lug'atida "Qadriyat – voqelikdagi muayyan hodisalarning umumiesoniy, ijtimoiy – ahloqiy, ma'naviy – madaniy ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llanadigan falsafiy tushuncha. Qadriyatlar ichida eng birinchisi va eng umumiy hayotning o'zidir, chunki hayotdan mahrum bo'lish qolgan barcha qadriyatlardan foydalanishni yo'qqa chiqaradi.

Qadriyatlar — inson uchun ahamiyatli bo'lgan millat manfaatlari yo'lida xizmat qiladigan erkinlik, ijtimoiy adolat, tenglik, haqiqat, ma'rifat, go'zallik, yaxshilik, halollik, burchga sodiqlik singari fazilatlarni o'zida mujassamlashtiradi. Qadriyatlar o'zining mazmun-mohiyatiga ko'ra bir necha turlarga bo'linadi, ya'ni:

- tabiiy qadriyatlar (yashash uchun zarur bo'lgan tabiiy shart-sharoitlar);
- iqtisodiy qadriyatlar (ishlab chiqarish kuchlari va vositalari);
- ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar (erkinlik, tenglik, adolat, tinchlik, hamkorlik);
- ilmiy qadriyatlar (bilimlar, tajribalar, yutuqlar);
- falsafiy qadriyatlar (g'oyalar, mafkuralar, konsepsiyalar);
- badiiy qadriyatlar (san'at, adabiyot, madaniyat);
- diniy qadriyatlar (iymon, e'tiqod, vijdon. Savob).

SHu bilan birga, qadriyatlarning milliy va umuminsoniy turlarga ajratilishi an'ana tusiga kirgan. Milliy qadriyatlar ma'lum bir millat, xalq va elatlarning o'z tarixiy taraqqiyotida yaratadigan barcha moddiy va madaniy (ma'naviy) boyliklari yig'indisidan iboratdir.

An'ana- (lotincha trado-uzatish) bu o'ziga xos ijtimoiy hodisa bo'lib, kishilarning ongida, hayotida o'z o'rnini topgan, avloddan-avlodga o'tadigan, takrorlanadigan, hayotning barcha sohalarida (umum yoki ma'lum guruh tomonidan) qabul qilingan tartib va qoidalardir.

Odat (urf-odat) — kishilarning turmushiga singib ketgan, ma'lum muddatda takrorlanib turuvchi xatti-harakat, ko'pchilik tomonidan qabul qilingan xulq-atvor qoidalari. Masalan:

- kichiklarning kattalarga salom berishi;
- katta turar joy, yashash, uy-hovlini tartibga keltirib qo'yish;
- mehmonlarga alohida hurmatda bo'lish;
- bayram arafasida kasal, ojiz, qiynalغانlardan habar olish;
- yordam lozim bo'lganlarnikiga hasharga borish, kabilar o'zbek xalqining yaxshi odatlari hisoblangan.

Marosim — an'ana va urf-odatning tarkibiy qismi bo'lib, inson hayotidagi muhim voqealarni nishonlashga qaratilgan rasmiy va ruhiy ko'tarinkilik, tantanavor vaziyatda o'tadigan o'zining umumiy qabul qilingan ramziy harakatlariga ega bo'lgan hayotiy tadbir. Masalan:

- ism qo'yish marosimi;
- nikohdan o'tish marosimi;
- xotirlash marosimi;
- urug' qadash marosimi;
- o'ringa kirish marosimi va boshqalar.

Qadriyatlarining mazmuni jamiyaning moddiy ne'matlar ishlab chiqarish jarayonlari bilan bolliqdir. U keng ma'noda madaniyat dunyosidir, bu esa inson ma'naviy hayotining hamma faoliyatining qimmatini belgilovchi baxodir.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda, qadriyatlarni o'z mohiyati va amal qilish doirasiga qarab bir necha shakllarga bo'lish mumkin:

1. Moddiy qadriyatlar-mehnat va mehnat qurollari, moddiy ne'matlar.
2. Ma'naviy qadriyatlar-ma'naviyat, madaniyat ilmiy falsafa, axloqiy-estetik qarashlar, diniy, tarixiy, badiiy, dunyoviy qimmatli nomoddiy boyliklar.
3. Tabiiy qadriyatlar-insonni o'rab turgan va insoniyat yashashi uchun zarur bo'lgan tabiiy boyliklar, o'simliklar, hayvonot olami, yer osti va yer usti boyliklari, tuproq, suv, havo kabilar.
4. Iqtisodiy qadriyatlar-texnika va texnologiya, shuningdek, mehnat bozori munosabatlari va hokazo.

Vol. 1. Issue 4.

5. Ijtimoiy–siyosiy qadriyatlar-davlatchilik, demokratiya. adolat, tinchlik, mustaqillik.

Milliy qadriyatlar umuminsoniy qadriyatlardan muayyan millat yoki elatning manfaatlar yig'indisini tashkil etishi bilan farqlanadi. Bir millat qadriyatlari boshqa millat tomonidan qabul qilinmasligi mumkin SHunga qaramay, har bir millat boshqa millat uchun qimmatli bo'lgan qadriyatlarni hurmat qilmoii maъnaviyatdir. Zero, maъnaviyatning asasiy o'zagi – milliy, umuminsoniy va shaxsiy qadriyatlardir. Milliy qadriyatlarga to'xtalganda, alohida shaxslar yaratgan qadriyatlarni eъtirof etish lozim. Alohida shaxslarning qadriyatlari ham milliy, ham umuminsoniy qadriyatlar darajasiga ko'tarila olishini xalqimiz tarixidan ko'plab misollar keltirib isbotlash mumkin . Masalan, Faroniyning “Astronomiya negizlari”, Ibn Sinoning “Tib qonunlari”, Xorazmiyning “Algorit”i, Beruniyning “Meneralogiya”si, Forobiyning “Fozil odamlar shahri” asari, Buxoriy, Termiziy, Naqshbandiy, Kubroviy, Yassaviy kabilarning maъnaviy meroslarini keltirish mumkin.

Milliy madaniyat va qadriyatlarning mazmunini bilish, ularga eъtiqod qilish , yosh avlod ongiga insonparvarlik va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantiradi. Vatan baxt-saodati va milliy istiqlolimiz yo'lida fidokorona mehnat qilishga, komil inson bo'lib voyaga yetishga undaydi.

Yuqoridagilardan xulosa qilib aytganda, milliy qadriyatlar bir millat aъzolari ming yillar davomida yaratgan moddiy va maъnaviy madaniyat boyliklari, milliy til, milliy adabiyot, uning psixik ifodasi, xarakteri, ijtimoiy-siyosiy qarashlari, Sharqona ahloqiy printsiplari, urf-odatlarini, aъbanalari kabilardir.

Umuminsoniy qadriyatlar esa jamiyat taraqqiyoti dvvomida takomillashib borib, kishilarga hayotning mazmunini chuqurroq tushinish, o'zlarining xatti-harakatlarini maъnaviy mezonlar talabiga moslashtirish imkonini beradi. Umuminsoniy qadriyat- jamiyat va odamzod nasli uchun eng qadrli va umumijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan narsalar,hodisalar, sifat, faoliyat va

boshqalarning ismi yoki nomini emas, balki ularning ijtimoiy qadrini ifodalash uchun ishlatiladigan aksiologik tushunchadir. Yoshlarimiz ongiga singdirilayotgan milliy istiqlol g'oyasi ma'naviy meros asosidagi umuminsoniy qadriyatga tayanadi. Umuminsoniy qadriyatlarqlar alohida xalqlarning, millatlarningina emas, balki bashariyatning mulkidir. Shu bois, ma'naviy meros, tarixiy tajriba, an'ana va urf-odatlar-barkamol avlod O'zbekistonida qadriyatlar darajasiga yetishishi tarbiya institutlarining o'rni beqiyosdir. Zero, millat o'z qadriyatini boshqa millat qadriyatlaridan ayri holda yarata olmaydi. Milliy o'zlikni anglashda milliy g'oya, mafkura va millatga xos bo'lgan yangilanish jarayonlari jadal ruvojanmog'i lozim.

Yosh avlodga talim-tarbiya, bilim berish, uni ijtimoiy hayot va faoliyatga tayyorlashning asosiy mezonlaridan biridir. Ta'lim - tarbiya orqali yoshlarning milliy qadriyatlar sirasiga kiruvchi ahloqiy fazilatlari shakllanadi, jamiyatdagi g'oyaviy, mafkuraviy jarayonlarga nisbatan munosabati o'zgaradi va barkamol shaxs bo'lib yetishishida imkoniyatlar paydo bo'ladi. SHaxsning ijtimoiy mavqeini aniqlashda, jamiyatning ijtimoiy-siyosiy tizimini isloh qilish, ijtimoiy tartib va barqarorlikni qo'llab-quvvatlash, ishtimoiy nazoratni amalga oshirishda ta'lim-tarbiya jarayoni muhim ahamiyat kasb yetadi.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov oila qadriyatlari yoshlarning barkamol insonlar bo'lib shakllanishiga alohida ahamiyatga egaligi, xalqimiz mustabidlik davrida ham o'z qiyofasini unutmagani, insoniylik o'zbek xalqi qadriyatini asosi ekanligini ta'kidlaydi. Har qaysi mamlakat, eng avvalo, o'zining yuksak madaniyati va ma'naviyati bilan qudratlidir. Mustaqilligimizning boshidayoq yurtimizda ma'naviy merosga asoslangan qadriyatlarni tiklash, ma'naviy va ma'rifat ishlariga alohida ahamiyat bergani muximdir.

O'zbekistonda umuminsoniy qadriyatlarga xurmat, azaliy milliy yondashuv sanaladi. Xalqimizga xos bo'lgan mehmondo'stlik, birodarlik, do'stlik, sadoqat, halimlik umuminsoniy hamjihatlikning asosini tashkil yetadi. Umuminsoniy

manfaatlarga milliy tiklanish g'oyasining uyg'unlashuvi istiqloqlga erishgan vatanimiz tashqi va ichki siyosatining o'zagini tashkil etadi. Milliy o'zlikka egalik, ozodlik, hurriyatni qo'ldan bermaslik, uni oliy qadriyat deb bilish milliy mentalitetimizning negizidir.

Shu boisdan, yoshlarni ezgulikka yo'g'rilgan qadriyatlar asosida tarbiyalash, ularga vatanparvarlik g'oyalarini singdirish muhimdir. Vatanparvarlik, eng avvalo, davlatimiz ramzlari bayroq, madhiya. gerbimizda o'z ifodasini topgan. Til orqali esa yurtimizni ululaymiz, yoshlarimizni uning qadriga yetishga chaqiramiz. Ramzlarda xalqimizning orzu-umidlari, hayot yo'li, urf-odatlar, tabiatga bo'lgan munosabati, qadriyatlariga sodiqligi, mehr-muhabbati kabilar o'z aksini topgan. Vatan ona allasiga yo'rilgan beshikdan boshlanib, ota-onani tanlab bo'lmaganidek, Vatan ham tanlanmaydi. U Vatanni sevish, ardoqlash, taraqqiy yetishiga hissasini qo'shish imkoniyatiga ega. SHu orqali u hayotda ham o'ziga, ham oilasiga baxt bera oladi. Xalqimizda ota-ona qanchalik ulug'lanib, ardoqlansa, tug'ulib o'sgan Vatan shunchalik qadrlidir. Kattalarga hurmat, kichiklarga izzat o'zbek mentalitetiga xos xususiyatdir. SHuning uchun ham yoshlar ongiga milligimizga xos bo'lgan or-nomus, milliy g'urur, mehribonlik, vijdonlilik, sadoqat, mehmondo'stlik, ahillik, ota-bobolardan faxrlanish, nasl-nasabini ulug'lash kabilar yoshlarni vatanparvar bo'lishga undaydi.

Qadriyatlar uyg'unligi insonning komil inson darajasiga yetish uchun intilishida, erkin yashashida, farovon hayot kechirishida alohida vosita hisoblanadi. Qadriyatlarni asrab-avaylash, rivojlantirish ijtimoiy taraqqiyot uchun muhimdir. Demak, hayot tarzini o'zgartirish uchun tafakkurni o'zgartirish kerak. Yoshlar o'z fikrlash tarziga ega bo'la borgan sari o'zligini, ma'naviy merosimizning ahamiyatini anglay boshlaydilar. SHuning uchun avvalo yoshlarda fikrlash qobiliyatini shakllantirishga alohida e'tibor berish kerak. Donolik insonni shahardagi o'nta hukmdordan qudratliroq qiladi. Inson yaxlit bir menga yetishi

kerak.O'zlikni tanish degani ana shu. Nafsnı yo'lga solgandan keyin ahloqiy me'yorning qadri oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I.A.Karimov "O'zbekiston XXI asrga intilmoqda". Toshkent 2000 y.
2. <https://fayllar.org/tarbiyaviy-ishlar-metodikasi>
3. <https://elib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar-mustaqil-ish-kurs-ishi/item/13866-milliy-qadriyatlar>

